Zeitschrift: Beiträge zur nordischen Philologie
Herausgeber: Schweizerische Gesellschaft für Skandinavische Studien
Band: 19 (1991)

Artikel: Runebergs kärleksdiktning
Autor: Platen, Magnus von
DOI: https://doi.org/10.5169/seals-858325

Nutzungsbedingungen
Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Mehr erfahren

Conditions d'utilisation
L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. En savoir plus

Terms of use
The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. Find out more

Download PDF: 18.01.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, https://www.e-periodica.ch

russerne, men – ikke mindst som infanterist – er han næppe blind for kavallerigeneralen De la Barre's fatale mangel på kompetence.

Pointen er dog, at den ovennævnte gevinst på fortælleniveauet opnås gennem problemløsning med hensyn til beskrivelsen af et for kvinder erfaringsmæssigt lukket land. Det lykkes på denne måde for Fredrika Runeberg at få fortalt noget som i den tid formodentlig ikke kunne fortælles af et fruentimmer uden at hun blev til grin.

MAGNUS VON PLATEN, STOCKHOLM

Runebergs kärleksdiktning

I Sveriges rika lyriska litteratur är det två romantiker som har skrivit de flesta och vackraste kärleksdikterna, Stagnelius och Runeberg. Jag skall tala om Runebergs kärleksdiktning.

Senromantikern Runebergs omfattande erotiska poesi uppvisar en egenart, som nästan helt har undgått upptäckt.[1] Han skildrar inte mannens kärlek till kvinnan utan kvinnans kärlek till mannen. Han har nedlagt sin egen starka känsla i kvinnans bröst och gett den kvinnans röst. Det är kvinnan som känner kärleken, som hoppas och längtar, betygar sin trohet in i döden eller själv längtar efter döden därför att hennes älskare har övergett henne. Det händer visserligen att mannen kommer till tals i dessa dikter, men då vanligen blott för att skildra kvinnans kärlek.

En viktig komponent i kärleken är för många människor känslan av att vara älskad, vetskapen om att ständigt vara närvarande i den älskades tanke och känsla. För Runeberg tycks detta ha varit det allt överskuggande. Kanske det riktigaste är att säga att det är just detta han diktar om i sin erotiska poesi, när han förtiger den kärlek han känner för att ge uttryck åt den kärlek han är föremål för.

Attityden kan studeras i Runebergs mest kända erotiska dikt, «Den enda stunden». Den tillhör den stora sviten *Idyll och epigram* som har skrivits efter mönster av den serbiska folkdikten.

[1] I en essay av Olle Holmberg, ursprungligen en recension av Berta Edelfelts *Ur en gammal dagbok* (ed. 1922), betitlad «Runebergs kärlek» och omtryckt i Holmbergs bok *Litterärt* (1924), framkastas på några rader (s. 173) den tanke, som här närmare utvecklas.
Runebergcitaten är hämtade ur den vetenskapliga editionen av Runebergs *Samlade skrifter*, ombesörjd av Svenska Litteratur-sällskapet i Finland och Svenska Vitterhetssamfundet.
Fredrika Runebergs uttalanden är hämtade ur RUNEBERG (1946).

Allena var jag,
han kom allena,
förbi min bana
hans bana ledde.
Han dröjde icke,
men tänkte dröja,
han talte icke,
men ögat talte. –
Du obekante,
du välbekante!
En dag försvinner,
ett år förflyter,
det ena minnet
det andra jagar;
den korta stunden
blev hos mig evigt,
den bittra stunden,
den ljuva stunden.

Det är som vanligt en kvinna, som talar. En man har korsat hennes livsväg. Det korta, stumma, bitterljuva mötet har för henne blivit livsavgörande och lever för alltid i hennes minne.

Attityden framträder klarare och naknare i andra poem av enklare litterär beskaffenhet. I «Kyssen» kan mannen segerstolt säga om flickan:

Om i min läpp man honing gömt,
du kysste den ej mera ömt;
om galla vore stänkt därpå,
du kysste lika ömt ändå.

I en dikt ber skalden månen att speja in i hans flickas sovkammare. Gråter hon är det som hon ber sin aftonbön. Men, heter det i slutstrofen,

om den höjda barmen rörs och bävar,
ett leende på rosenläppen svävar,
och kindens låga sakta tänder sig,
då drömmer hon om mig.

Denna självmedvetna deklaration bär titeln «Serenad». Man vågar påstå att Runebergs serenad är den minst smäktande som skrivits.

I ett par dikter har Runeberg utmålat flickans beteende vid återseendet, vid mannens återkomst. Jag exemplifierar med den ena som heter «Tårarna». Flickan möter om morgonen sin gosse, som säger till henne med ett småleende:

«Du grät i aftse [i går afton], när jag gick; jag kommer
och ser dig gråta åter, goda flicka,
nämn mig en skillnad mellan dessa tårar.»
«En lika skillnad», sade sakta flickan,
«som mellan kvällens dagg och morgon-daggen,
den ena lyser solen opp och skingrar,
den andra kvarblir mulen hela natten».

Vi noterar att flickan gråter av ledsnad när de skils för kvällen och gråter av glädje när de återses, vidare att solen som torkar tårarna är mannen, slutligen att gossen förhör sig småleende om flickans känslor, medan hon uppenbarligen svarar med vemod och allvar.

Två andra dikter heter båda «Mötet». Det är ett rokokomotiv som Runeberg har tagit upp, älskaren som gömd bespejar den sköna, men han varierar det på ett för honom typiskt sätt. I den ena rapporterar den gömde älskaren om flickan, hur

vemodigt hon betraktar den tuva, «där förleden kväll / hon vid min sida satt så säll». Hon bär den blomma han skänkt henne, en ros, som nu är begjuten av hennes tårar. En följande strof lyder:

Och jag blev tyst och gömd ändå
och lät min flicka plåga sig;
det var så ljuvt att tänka på
de kval, den hulda led för mig;
blott därför var jag otacksam
och skyndade ej genast fram.

Runeberg har skrivit dikten till sin fästmö. Man kan inte tycka annat än att det ryms ett uns av sadism i denna utmålning av «de kval den hulda led för mig».

En egoistisk kärlek av detta slag måste verka förkvävande på den altruism och medkänsla, som vi tycker tillhör en rätt kärlek. Att detta är vad som sker hos Runeberg visas av ett annat poem, som också har syftning på fästmön, Fredrika Tengström. Flickan klagar gråtande i sin fästmans armar att under natten «brann min hydda, brunno mina hjordar, / allt, ack, allt vad jag i världen ägde». Sen heter det:

Gossen gladdes i sin själ och tänkte:
Har den trogna flickans hydda brunnit,
dubbelt skall hon då min hydda älska;
hava hennes många hjordar brunnit,
dubbelt skall hon fägnas då av mina;
har hon mistat annat allt i världen,
dubbelt, dubbelt är jag henne dyrbar.

Detta har kallats för en pastoralt stiliserad verklighet. Vid Åbo brand 1828 hade Fredrikas hem förstörts och hennes familj lidit stora förluster. Det sociala avståndet mellan den fattige informatorn och hans fästmö ur ett burgnare och förnämare skikt hade hastigt krympt. Men man noterar att det poetiska nedslaget hos Runeberg av den mest förödande stadsbranden i Nordens historia är en stor belåtenhet över att den kvinna, som skall bli hans hustru, blivit beroende av honom och därmed han själv så mycket mera herre i sin kärleks hus.

Ungefär samma reflexion kan knytas till de dikter, där Runeberg tecknar den övergivna flickans öde. Det har sagts att de tolkar hans samvetsförebråelser över att han i livet har övergett älskande kvinnor. Men man finner föga av själskval i dessa verser. Istället är de smått vällustiga fantasier kring den svikna flickan som fortsätter att älska. En dikt lyder:

Allt åt dig jag offrat:
lycka, frid och hjärta;
knappt en blick, o yngling,
gav du mig tillbaka!
Nu en bön allenast,
nu en enda önskan:
Le ej om jag rodnar,
när nångång vi träffas;

le ej åt den arma,
om hon skils och tåras.

Många andra själslägen hos den älskande kvinnan tecknas, men ett saknas: svartsjukan. Ingen flicka förekommer som opponerar, strider, hatar eller förtärs av svartsjuka. Vi vet att Runeberg har varit en svartsjuk älskare. Att kvinnan inte får visa samma känsla gissar jag beror på att skalden, överhuvud män i patriarkalismens tidsålder, har ansett kvinnans svartsjuka som något opassande, en otillbörlig och oppositionell inblandning i mannens angelägenheter. Hon får i litteraturen avbida *fait accompli*: att stå övergiven! Men som sagt: detta är en gissning, därför att vi vet så lite om sådant. Det erotiska beteendets historia är ett betydelsefullt forskningsområde, men i allt väsentligt obearbetat.

Det finns undantag från den regel som har uppställts för Runebergs amorösa poesi. Han har skrivit poem om män som mött motgång i kärleken och lider under det. Men dessa stycken förvånar genom att vara så få och genom att på sitt sätt bekräfta regeln. Det gäller främst tre skrifter från skilda epoker av Runebergs liv. De har nästan identisk intrig. Flickan tvingas att ingå ett förmånligare äktenskap än vad den fattige yngling, som hon älskar, kan erbjuda. Men i sitt hjärta förblir hon honom trogen. Ändå straffas hon hårt. I ett fall kostar det påtvungna trohetsbrottet henne först förståndet, sen livet, i ett annat fall dör hon med den älskades namn på sina läppar.

Att den försmådde alltid är en fattig yngling röjer att det finns sociala komplex i bilden. Bittra minnen från Runebergs torftiga, deklasserade ungdomsår har kompensatoriskt bidragit till det fordringsfulla och despotiska i hans erotiska förhållningssätt.

Till undantagen bör kanske också räknas dikter om kvinnor som har ställt sig avvisande. I en dikt vägrar flickan en kyss, vilket försätter gossen i raseri, av texten att döma en rättmätig reaktion. I andra fall tolkas den avvisande hållningen som förställning; en dikt över motivet heter just «Förställningen».

Runebergs kvinnoideal utgör motsatsen till dessa flickor som hycklar kyla eller som låter tvinga sig av föräldramyndigheten. Idealflickan följer sin känsla och går dristigt mannen till mötes. Komedin *Trassel* handlar om kärleken mellan ynglingen Brand och flickan Emilie. Hennes mor motarbeter förbindelsen av förnuftsskäl. Men fadern tar parti för känslan och mot förnuftet; männen är alltid klokare än kvinnorna i Runebergs värld. Han säger till hustrun om dottern:

> Vad skäl har du att förmoda att hennes känsla skall vara så flyktig, så eländig, en sådan blodlös krympling, att den skall låta kuva sig av vad du kallar förnuft? [Flickan skall istället lyda] sitt hjärta, sin passion! En omotståndlig storm av känslan skall blåsa henne i armarna på en man, annars må hon blygas att befinna sig där.

I idyllepigrammet om Ojan Paavo utmanar den starke bondsonen alla de församlade till kraftmätning. Den som förmår hålla honom skall vinna alla hans rikedomar. Ingen av männen vågar.

Men ur kvinnohopen framsteg Anna,
hon, den skönaste av bygdens flickor,

vacker som en morgon till att påse.
Och hon framsteg raskt till Ojan Paavo,
slog omkring hans hals de mjuka armar,
närmade sitt hjärta till hans hjärta,
pressade hans kind mot sina kinder,
och så bjöd hon honom slita lös sig.

Flera av de stora kvinnogestalterna i de episka dikterna, titelfigurerna Hanna och Nadeschda liksom Oihonna i *Kung Fjalar*, är som Anna: de tvekar inte att följa sin känslas bud.

Den attityd som klart avspeglas i dikten, kan med samma tydlighet studeras i det biografiska. Fru Fredrika är huvudvittnet. Hon berättar från förlovningstiden:

> Han var en vild, stormande, passionerad älskare och brukade senare påstå att om någon flicka skulle givit honom korgen, så skulle han ha slagit henne. [. . .] Orimlig och oresonlig över att någon annan skulle ha något att bestämma över *hans* fästmö eller att hon sysselsatte sig med andra gäster i huset, var Runeberg ofta mulen och rätt krånglig under vår förlovningstid och dolde i intet avseende sina fordringar. En gång då vi stodo i ett rum med gula väggar sade han t.ex.: Att en hustru jakar och medger vad mannen säger, det är en obetydlighet, men hon skall *tycka* som han. Säger han att den där gula väggen är svart, så vill det säga intet om hon blott medger att den så är, utan hon skall *själv tycka* att den verkligen *är* svart.

Hustrun har också åtskilligt att berätta om hans svartsjuka, hans förmyndarinställning mot kvinnan och hans koleriska temperament.

Ett annat vittne heter Emilie Björksten. Hon var föremål för Runebergs låga under hela den tid, 15 år, som han författade *Fänrik Ståls Sägner*. Den väldiga inspirationsvåg som på tre år bar fram den första samlingen skall sättas i samband med den starka känslan för henne. Det intressanta är ju att erotisk affekt kan inspirera en diktare inte bara till kärlekspoem utan till all slags dikt. Så t.ex. är känt om Erik Lindegren att han inte kunde dikta utan att vara kär; ändå är de rena kärleksdikterna mycket få i hans produktion.

Kärleksbreven till Emilie är skrivna av samme fordringsfulle älskare som Fredrika berättar om. Och hon får samma förhållningsorder som Fredrika fått som fästmö: att tänka på honom vid exakt angivna tidpunkter. Runeberg har på det sättet alldeles konkret upplevt att vara innesluten i kärleksfulla tankar.

Emilie berättar i sin dagbok att Runeberg sagt «att han ville bli älskad så, att man satte honom högst av allt i sitt hjärta. Han ville bli förgudad».

I en episod kan vi nära följa hur han överflyttar sin egen känsla till ett kvinnligt språkrör i poesin. Han hade omtalat för Emilie: «Jag har ingen andakt i Guds hus då du är där. Jag tänker blott på *dig*!» I diktsviten «Ett litet öde», som Emilie har inspirerat, biktar flickan följande:

Store Skapare, förlåt det,
se ej, gode Gud, med vrede
att så ofta i ditt tempel
jag på honom även tänker!

Hundra vägar har min tanke,
tusen att till honom hinna.

*

Hur skall vi bedöma Runebergs förhållningssätt mentalitetshistoriskt? Vi har – det är viktigt – vittnesbörd om att han framstod som anmärkningsvärd i sina relationer till kvinnan även för samtida. Men i väsentlig utsträckning är hans beteende tidens och skall förklaras med det mansbehärskade och patriarkaliska samhället.

Det dominerande draget i hans kärleksuppfattning, önskan att veta sig vara älskad, tycks ha tillhört romantikens erotiska sensibilitet. Victor Hugo deklarerar: «Livets högsta lycka består i att vara älskad». Jag har mött likartade uttalanden hos flera romantiker.

Runebergs krav på ett dristigt tillmötesgående från den älskande kvinnans sida sammanhänger med den platonska preexistenslära, som han bekände sig till. Älskande har varit förenade i en tidigare tillvaro. «Du obekante, / du välbekante» säger kvinnan i «Den enda stunden». Mannen är en främling, men också välbekant för henne från föruttillvaron. En poet, som omfattar en så sällsam lära, kan ju finna rimligt att den kvinna han älskar omedelbart återknyter till den forna intimitetsnivån. Och dessutom, som vi vet, såg romantikerna i kärleken en naturmakt, som satte sig över alla konventioner. Runeberg var inte ensam om att hylla den djärva, instinktstyrda, älskande kvinnan. Hon med möter oss gång på gång i den tyska romantikens romaner, och hon gestaltas ännu i flera av Ibsens dramer – detta i en omfattning som saknar både tidigare och senare motsvarighet. Enklast åskådliggörs detta med verktitlar. Stagnelius har en mängd skrifter som bär kvinnonamn som titel. Hos Almqvist kan de räknas till över tjugotalet. Tegnér har författat *Gerda* och *Kronbruden*, Runeberg själv eperna *Hanna* och *Nadeschda*. Vi vet att idag är en roman med kvinnonamn mestadels skriven av en författarinna. Och vad intressantare är: det var likadant på 1700-talet. Männen skrev om män, medan fru Lenngren och hennes medsystrar diktade om kvinnor eller parförhållanden. Det är i sin ordning att ett av förromantikens stora, riktingsbestämmande verk heter *Julie ou La nouvelle Héloïse,* författat av en man.

Runebergs erotiska övermod skulle brytas först med åren, med ålderdomen. Det framträder fullt tydligt först i hans sista dikt till Emilie Björksten – det är sannolikt hans sista dikt överhuvud, den är skriven kort innan han i oktober 1863 fick det slaganfall som band honom vid sjukbädden för hans återstående levnadstid. I detta korta, sköna poem har han funnit naivt enkla tonfall för innerlighet, vekhet och vemod. Han är inte längre den begärande utan den bedjande. Det är en snart 60-årig man som vänder sig till den mycket yngre kvinnan:

Vore jag skön och ung,
därtill ett rikes kung,
vore så kall du ej,
svarte ej ständigt nej.

Men jag är gammal nu,
blommar ej så som du,
äger ej land och slott,
hjärta blott, kärlek blott.